

lig. Bogen afsluttes med en litteraturliste, der tilstræber dækning af alle sider af 30-årskrigen. Desværre karakteriseres den ved fraværet af nyere, væsentlige titler som f. eks. de talrige svenske krigsfinansieringsundersøgelser og J. V. Polišenskys senere arbejder.

Det er uden mening at anmelde enkeltbidragene, der alle hver for sig for længst er blevet kommenteret i fagpressen. Derimod kan det være på sin plads at knytte et par bemærkninger til udvalget af bidrag og struktureringen af stoffet, der godt kan virke en smule besynderlig. Af indledningen fremgår, at kriterierne for udvalget af bidrag bl. a. er, at det skal belyse det for perioden historisk specifikke, at det skal muliggøre korrektion af evt. forældede eller forfejlede opfattelser, og at det ved at orientere bredt om forskningssituationen skal virke ansporende for fornyede undersøgelser. Det her præsenterede udvalg kan kun vanskeligt leve op til disse gode formål. For det første er hele udvalget noget forældet: skønt først udkommet i 1977 er de yngste bidrag fra 1968 (Herbert Langers forskningsoversigt og Heiner Haans undersøgelse af de kejserlige hærreformer 1635), det ældste er fra 1896 (Moriz Ritters analyse af baggrunden for Restitutionsediktet 1629), resten er stort set blevet til i 1930'erne og 50'erne. Det er også bemærkelsesværdigt, at ældre krigsfinansieringsundersøgelser, som Dietrich Albrechts, Per Sörenssons og Sven Lundkvists foretrækkes for de talrige nyere svenske undersøgelser fra Uppala-gruppen, der end ikke kan findes i litteraturlisten. Det er kort sagt svært at se, hvorledes dette temmelig forældede udvalg skal kunne bidrage til korrektion af forældede opfattelser, endsiige virke ansporende for nye undersøgelser.

For det andet hviler der et lidt tilfældigt præg over udvalget af bidrag og disses gruppering. Det er således vanskeligt at indse, hvorfor Johannes Pauls snart 50 år gamle artikel om Gustav Adolf skal med på bekostning af langt nyere undersøgelser. Ejheller er det særlig hensigtsmæssigt, at Moriz Ritters artikel om Restitutionsediktet er anbragt i hovedgruppen »Politik im Spannungsfeld von Reichsidee und einzelstaatlichem Partikularismus« og ikke i gruppen »Politik und Konfession« (hvorunder udgiveren da også behandler den i indledningen!). Besynderligt er det også, at Sven Lundkvists oversigt over den svenske krigsfinansiering er anbragt i gruppen »Das Reich im Geflecht fremder Interessen«, mens Dieter Albrechts finansieringsundersøgelse er henvist til gruppen »Politik und Konfession«.

Det skal ikke afvises, at udgaven har en vis berettigelse derved, at den letter adgangen til nogle af de klassiske artikler om 30-årskrigen, som f. eks. S. H. Steinbergs banebrydende omfortolkning fra 1947, »The Thirty Years' War. A new Interpretation«; men desværre må det siges, at udvalget af bidrag er for forældet og struktureringen af stoffet for tilfældig til at kunne være en hjælp og inspiration for historikere med blot nogen indsigt i emnet. Udgaven lever således ikke op til udgiverens egen målsætning, og dens standard svarer ikke til det høje kvalitetsniveau, der normalt kendetegner denne serie fra Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Knud J. V. Jespersen

Acta Pacis Westphalicae. Im Auftrage der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte herausgegeben von Max Braubach und Konrad Repken. Serie II: Korrespondenzen. Abteilung A: Die kaiserlichen Korrespondenzen. Bd. 2: 1644–1645. Bearbeitet von *Wilhelm Engels*. Münster, Verlag Aschendorff 1976. XXVIII+737 s. DM 240,- (indb.).

Helt op til og med 2. verdenskrig var der blandt historikere en udpræget tilbøjelighed til at betragte Den westfalske Fred gennem nationale – for ikke at sige nationalistiske – briller. Man interesserede sig først og fremmest for sin egen nations andel i den, hvorfor

også de fremkomne kildeudgaver kun dækkede enkelte sider af kongressen. Tendensen var ikke mindst udpræget i Tyskland, hvor Den westfalske Fred i 1930'erne og 40'erne til lige kunne udnyttes af den nationalsocialistiske propaganda. Til gengæld var det også i efterkrigstidens Forbundsrepublik man først nåede den erkendelse, at den hidtidige betragtningssmåde havde været for snæver: Den westfalske Fred burde rettelig anskues som det første storstilede – og i flere henseender vellykkede – samlede forsøg på i et internationalt forum at ordne og regulere det europæiske statssystem i overensstemmelse med de magtforhold, der blev resultatet af 30-årskrigen styrkeprøver. Fritz Dickmanns grundlæggende værk, *Der westfälische Frieden* (1959) er et konkret udtryk for denne ændrede betragtningssmåde. Lige så konkret fandt ændringen udtryk, da »Die Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte« i 1957 traf beslutning om at besørge en samlet udgivelse af alle betydende akter fra fredskongressen, uanset national oprindelse. Udgaven blev døbt »Acta Pacis Westphalicae« og planlagdes til 45 store bind, hvoraf det første udkom i 1962. Det her foreliggende er det niende og hidtil seneste af de udkomne.

Serien kræver nogle linier til en kort beskrivelse af udgavens plan og editionsprincipper; den kan måske samtidig virke som en kortfattet brugsanvisning. – Udgaven er opdelt i tre serier, I: Instruktioner, II: Korrespondance, og III: Protokoller, forhandlingsakter, dagbøger og varia. Den første serie rummer, som navnet siger, de vigtigste regeringsinstrukser til kongressens respektive hovedforhandlere. Den anden serie, der også vil blive langt den største, dækker korrespondancen mellem forhandlingsdelegationerne og disses regeringer, herunder især de løbende indberetninger fra de befuldmægtigede og – på den anden side – regeringernes løbende instrukser og forholdsordrer. Serien er indelt i undergrupper A–F, hver dækkende een af de forhandlende magters korrespondance. Den tredje serie er en slags restgruppe, dækkende de akter, der ikke kan henføres til en af de to første serier. Det gælder eksempelvis dokumenter, der indgik direkte i forhandlingerne, propositioner, replikker, duplikker o.s.v.

Udgavens grundprincip er, at alle betydende aktstykker gengives i fuld ordlyd med fuldstændige arkivsignaturer og henvisninger til evt. tidligere tryksted. De tilknyttede mindre væsentlige akter gengives i det tilhørende videnskabelige apparat i regestform, eller de registreres blot med arkivsignatur og evt. henvisning til tryksted. Udgaven tilsigter således en fuldstændig registrering af *samtlig*e relevante aktstykker og en gengivelse *in extenso* af de væsentligste. Den kan derfor karakteriseres som en fuldstændig arkivregistratur over de for fredskongressen relevante akter. På nogle punkter er den udvidet til en regest og på de væsentligste til en fuldstændig udgave af akterne.

De ni bind, der indtil nu er udkommet, er spredt på alle tre serier, idet fem dog falder inden for serie II. Denne lidt tilfældige udgivelsestakt har naturligvis sin baggrund i praktiske, arbejdsmæssige hensyn. For udgavens brugere medfører det blot den åbenbare ulempe, at den først bliver rigtig anvendelig, når alle hullerne engang – om måske 10–15 år – er lukket. Derfor ville en systematisk, serievis udgivelse fra et brugersynspunkt have været at foretrække. Denne lille indvending overskygges dog ganske af den ubetingede anerkendelse, udgiverne fortjener, for så udførligt og editionsteknisk perfekt at gøre denne første egentlige europæiske fredskongres' akter tilgængelige for forskningen.

Nærværende bind dækker den kejserlige korrespondance fra efteråret 1644 – da den kejserlige befuldmægtigede, Johan Auersperg blev afløst af Lamberg og Krane – til november 1645. På sidstnævnte tidspunkt tiltrådte Grev Trauttmandsdorff som hovedbefuldmægtiget for forhandlingerne såvel i Münster som i Osnabrück, og den kejserlige delegationsstruktur havde derved fundet den form, som den bevarede nogenlunde uændret indtil selve fredsslutningen. Selve korrespondancen er naturligvis endnu på dette tidspunkt præget af forhandlingernes præliminære karakter. – Fra et dansk synspunkt er

bindet bl. a. interessant derved, at det åbner mulighed for i enkeltheder at følge kejserens reaktioner på Torstenssonfejden og Brömsebroforhandlingerne for så vidt angår den rolle, Christian IV kunne tillægges i forhandlingerne.

Editionsteknisk lever også dette bind smukt op til de fornemste tyske traditioner. Udgaven er forsynet med udførlige kronologiske registre og omfattende navnregistre. Et nummersystem ved de enkelte aktstykker gør det muligt hurtigt og ubesværet at finde alle sammenhørende skrivelser. Dertil kommer, at hvert enkelt aktstykke indledes med en manchete, indeholdende arkivhistorie, oplysninger om koncepter, kopier, tidligere udgivelse o.s.v., samt en kort ekstrakt af brevets indhold. Det er tillige en behagelighed, at der overalt i udgaven anvendes liniætæller. Alt dette gør det let og enkelt at benytte udgaven, når man først er blevet fortrolig med indretning og henvisningssystemer. – Udgaven er kort sagt forbilledligt indrettet og udført. De eneste berettigede indvendinger må være den langsomme og usystematiske udgivelsestakt og den uhørt høje pris, der helt automatisk vil begrænse udgavens udbredelse til større videnskabelige biblioteker.

Knud J. V. Jespersen

Svenska Riksrådets Protokoll. Utgivet av Riksarkivet genom *Lennart Thanner* och *Christer Danielson*. *Stenografiska Protokoll.* Tolkade av *Hilding Svensson*. Bd. I, 1674–1675. Handlingar rörande Sveriges Historia, tredje serien, ny följd. Stockholm, Allmänna Förlaget 1975. XV+465 s.

Det svenske rigsråds protokol, der refererer forhandlingerne i et af rigets vigtigste politiske organer, er indtil nu udgivet for årene 1621–1658 i 18 bind. Udgivelsesprojektet har imidlertid ligget stille i efterhånden mange år, og nærværende bind kan næppe engang betragtes som led i en systematisk genoptagelse af arbejdet, hvilket indiceres ikke blot af det kronologiske spring fra 1658 til 1674, men også af, at bindet nok er anbragt i »Handlingar«nes tredje serie, men i en ny række, hvoraf det er første nummer. Baggrunden er da også lidt speciel, hvilket fremgår af indledningen, der er forfattet af nu afdøde riksarkivarie Ingvar Andersson.

Sagen er nemlig den, at der i det svenske rigsarkiv er bevaret en protokolserie, der indeholder stenografiske referater af en lang række rådsmøder fra 1670'erne og 80'erne. De består af henved 1400 foliosider og førtes af rigsrådssekretæren Johan Svan, senere adlet Swanhielm. På grund af den stenografiske form har de i praksis været temmelig utilgængelige for forskerne. Først da det ved Ingvar Anderssons mellemkomst i 1954–55 lykkedes at få en professionel stenograf med den fornødne specialviden om ældre tiders stenografi, Hilding Svensson, til at påtage sig en samlet tolkning af Svans tekst, blev det muligt at tyde den fuldstændigt. Resultatet af anstrengelserne blev et manuskript på 2750 maskinskrevne A4-sider, udarbejdet af Svensson i samarbejde med den i tidens historie kyndige arkivar, Lennart Thanner. I det her foreliggende bind, der dækker møderne i tiden 1674, 18/8–1675, 30/12, offentliggøres første del af det store manuskript.

Som kilde betragtet er Johan Svans referater temmelig enestående. De rummer nemlig fuldstændige, undertiden ordrette gengivelser af indlæggene i rådsdebatterne og tillader derfor en levende indsigt i såvel debatform som forhandlingsforløb – i modsætning til de summariske mødereferater, vi ellers kender fra 1600-årene.

Det stenografiske forlægs hyppige forkortelser og ordsammentrækninger gør det naturligvis håbløst at forsøge en gengivelse i samtidig stavemåde. Udgiverne har derfor fornuftigvis valgt en gengivelse på moderne svensk med anvendelse af moderne tegnsætning, idet forkortelser er opløst. Til udgaven er knyttet et tekstkritisk apparat, hvori redegøres